

Agrárpolitika

Bevezetés

A Közös Agrárpolitika partneri viszonyt teremt a mezőgazdaság és a társadalom, valamint az Európai Unió és az európai gazdálkodók között. A Közös Agrárpolitika arra irányul, hogy:

- támogassa az agrártermelőket, és javítsa a mezőgazdaság termelékenységét, és ezáltal biztosítsa, hogy a fogyasztók folyamatosan és megfizethető áron hozzájussanak a szükséges élelmiszerekhez;
- megerősítse a mezőgazdasági piacokat;
- tisztességes megélhetést biztosítson az uniós gazdáknak;
- segítse az éghajlatváltozás elleni küzdelmet és a fenntartható erőforrás-gazdálkodást;
- Európai Unió-szerte elősegítse a vidéki területek és tájak megőrzését;
- életben tartsa a vidéki térségek gazdaságát azáltal, hogy élénkíti a munkahelyteremtést a mezőgazdaságban, az agrár-élelmiszeriparban és a kapcsolódó ágazatokban.

A Közös Agrárpolitika az összes uniós tagország közös szakpolitikája. Szakmai és pénzügyi irányítása uniós szinten, uniós költségvetési források felhasználásával történik.¹ A Közös Agrárpolitika teljes értékű célkitűzései közé emelkedett:

- a magas szintű foglalkoztatás előmozdítása (9. cikk);
- a fenntartható fejlődés előmozdítását szolgáló környezetvédelem (11. cikk);
- a fogyasztóvédelem (12. cikk);
- az állatjóléti követelmények (13. cikk);
- a közegészség védelme [168. cikk, (1) bekezdés]; vagy
- a gazdasági, társadalmi és területi kohézió (174–178. cikkek).²

A célok az eltelt több mint hat évtized alatt sok tekintetben változtak. Ezek egyszerre közgazdasági és társadalmi célkitűzések, valamint a termelők és a fogyasztók érdekeit is oltalmazni kívánják.³

Az élelmiszerek iránti kereslet rugalmatlan, azaz csak kevésbé hat vissza az árváltozásokra. Ráadásul a termelési ciklus hossza és a termelési tényezők rögzítettsége következtében a mezőgazdasági termékek földkerekségre vonatkozó kínálata is rendkívül rugalmatlan. Ilyen körülmények között a bőséges kínálat árzuhanást vált ki, a korlátozott kínálat pedig éppen ellenkezőleg, erős áremelkedést okoz. Ezek a tényezők együtt a piac állandó instabilitásához vezetnek. Ebben

¹ Európai Bizottság: *A közös agrárpolitikáról dióhéjban*.

² Európai Bizottság: *A közös agrárpolitika (KAP) és a szerződés*.

³ Horváth József: *Az Európai Unió közös agrárpolitikája*. Hódmezővásárhely, Szegedi Tudományegyetem, 2018. 9.

a helyzetben a kormányok mindig is egyértelműen hajlottak a mezőgazdasági piacok szabályozására és a termelői jövedelmek támogatására, és ezt a Közös Agrárpolitika is örökölte.⁴

A Közös Agrárpolitika fejlődéstörténete

Az európai államokban a második világháború után jelentős számú és a társadalom periferiájára szoruló, csak a mezőgazdaságból élő lakosság élt. Nagy volt az igény az agrártermékekre (ugyanis a térség nettó agrárimportőr volt). A tagállami szinten támogatott protekcionista agrárpolitikák vívmányait veszélyeztette az 1947-ben létrehozott GATT, amely korlátozza az egyes államok támogatásait.⁵

Az Európai Szén- és Acélközösség főleg német ipari érdekeket szolgált, és semmi sem egyenlőztette ki az ebből származó komparatív előnyöket az ekkor már jelentős agrárpotenciállal rendelkező Franciaország felé. A liberális agrárpolitikát folytató Olaszország és Hollandia egyre inkább alulmaradt a nagy szövetséggel, az Amerikai Egyesült Államokkal folytatott versenyben. Ezen problémák megoldására egy olyan gazdasági uniót, halmazt kellett kialakítani, ahol nem az állam, hanem egy nemzetek feletti szervezet vállalja a protekcionista agrárpolitikát, ahol megfelelő rendszerrel összeegyeztethetők a tagállami érdekek, fennmaradhat a minden országban megtalálható, családi gazdálkodásra alapozott agrármodell. A döntés tehát már viszonylag hamar, az 1955-ös messinai konferencián megszületett, az alábbi indokok alapján:

- A közös mezőgazdasági rendszerben jobban indokolhatók (a GATT felé) a mezőgazdaság felzárkóztatására fordítandó kiadások.
- Az agrár-közigazgatás közös fenntartása kevesebb költséggel jár.
- A közös politika terhei eloszlanak a lakosság szélesebb körén, és csak közvetve használ fel nemzeti költségvetési pénzeket.
- Csökkenteni lehet a csak mezőgazdaságból élők arányát, növelni lehet a mezőgazdasági professzió mértékét.
- Fenn lehet tartani a családi gazdaság európai modelljét és hagyományait.
- Versenyképesebb a nagyobb piac az Amerikai Egyesült Államokkal szemben.
- Nagyobb eséllyel tudja érdekeit képviselni a nemzetközi fórumokon, mivel a nemzetközi kereskedelem szabályai, mint regionális gazdasági együttműködésre, nem vonatkoztathatók rá.
- A GATT nem foglalkozik ebben az időben nemzeteken átívelő támogatásokkal.⁶

Amikor a Római Szerződés 1958-ban létrehozta a közös piacot, az alapító hat tagállamban a mezőgazdaságot erőteljesen befolyásolták az állami beavatkozások. Annak érdekében, hogy a mezőgazdasági termékek a mezőgazdasági ágazatba való állami beavatkozás fenntartása mellett bevonhatók legyenek az áruk szabad mozgásába, a közös piaccal összeegyeztethetetlen nemzeti

⁴ Európai Bizottság: *A közös agrárpolitika (KAP) és a szerződés*.

⁵ Olajos István: Az agrár-struktúrapolitika fejlődési vázlata. In Olajos István: *A vidékfejlesztés kialakulása és története*. Miskolc, Novotni, 2008.

⁶ Csák Csilla – Nagy Zoltán – Olajos István – Orosz Gábor – Szabó Ágnes – Szilágyi János Ede – Török Géza: *Agrárjog – A magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010. 80–81.

beavatkozási mechanizmusokat el kellett törölni, helyettük közösségi szinten kellett létrehozni intervenciós működési rendszereket: ez volt a Közös Agrárpolitika létrejöttének alapvető oka.

A mezőgazdaságba történő beavatkozás akkoriban egyébként azon a széles körben elfogadott elven alapult, hogy az ágazat sajátosan és erősen függ az éghajlat változásaitól és a kényszerítő földrajzi körülményektől, továbbá ki van téve a kínálat és a kereslet kiküszöbölhetetlen változékonyságának, amit az árak és jövedelmek erős ingadozása fejez ki.

Tekintettel arra, hogy a termelékenység növelése céljából a közvetlen termelői támogatások a termékhez, vagyis a termelési volumenhez voltak kötve, az 1980-as években a növekvő agrárfeleslegek brutálisan növelték az exporttámogatási igényt, egyre növekvő terheket róva a közösségi költségvetés kiadási oldalára. A külső és belső feszültség a Közös Agrárpolitika addig tabuként kezelt rendszerének módosítását tette szükségessé. Ez azonban még nem vezetett az úgynevezett szétválasztáshoz (*decoupling*), mindössze kisebb kiigazítások történtek. Megjelentek ugyanakkor a termelési korlátozások (például tejkvóta, cukorkvóta), illetve egyes intézményi árak és intézkedések (például intervenciós ár, magántárolási támogatás, feldolgozási támogatások), amelyek a terméktöbblet kiküszöbölését vagy annak a piacról történő kivezetését szolgálták.

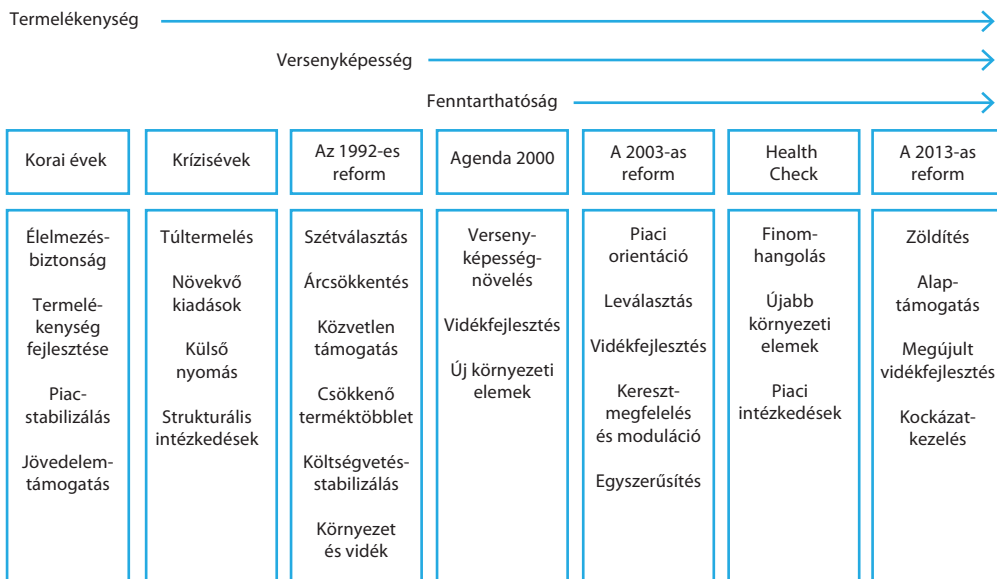
Bevezettek olyan rendelkezéseket, amelyek egy-egy új tagország érdekeit szolgálták (például juhhúsrá, dohányra, borra és aszalt gyümölcsökre vonatkozóan). A tagországok nyitottak voltak a sajtóságos rendellenességek bizonyos fokú kezelésére mindaddig, amíg ez nem állt a fejlődés útjában, és a többség érdekeit alapvetően nem befolyásolta.

A Közös Agrárpolitika alapjai a döntéshozatali eljárásra vonatkozó szabályok kivételével a Római Szerződés óta változatlanok. A Lisszaboni Szerződés értelmében a Közös Agrárpolitika terén „rendes jogalkotási eljárásként” addig alkalmazott konzultációs eljárás helyébe az együttdöntés lépett.⁷

A Közös Agrárpolitika reformjai

A Közös Agrárpolitika egymást követő reformjainak köszönhetően lehetővé vált az Európai Unió működéséről szóló szerződésben kitűzött célok sikeresebb megvalósítása érdekében alkalmazott mechanizmusok kiigazítása (17. ábra). Az 1980-as évek második felében egyre nagyobb kihívást jelentett a kereslet és kínálat között mutatkozó növekvő eltérés megszüntetése, valamint az agrárkiadások ellenőrzés alatt tartása. Ennek érdekében a Tanács elfogadta a Közös Agrárpolitika gyökeres megváltoztatását azáltal, hogy az árak által nyújtott védelmi rendszert 1992-től felváltotta a kiegészítő jövedelemtámogatások rendszere. A szántóföldi növények szavatolt árainak jelentős csökkentése következtében az ezzel okozott jövedelemkiesést hektáronkénti közvetlen támogatásokkal teljes mértékben kiegyenlítették. Az állattenyésztés esetében a marhahús árának jelentős csökkentését szarvasmarhánként járó támogatással ellensúlyozták. Ezek a hektáronkénti közvetlen támogatások és a szarvasmarhánként járó támogatások a Kereskedelmi Világszervezet „kék dobozába” kerültek.

⁷ Csák–Nagy–Olajos–Orosz–Szabó–Szilágyi–Török (2010): i. m. 80–81.

17. ábra: A Közös Agrárpolitika fejlődésének története

Forrás: Mizik Tamás: A Közös Agrárpolitika kialakulása és kezdeti fejlődése. In Jámor Attila – Mizik Tamás (szerk.): *Bevezetés a Közös Agrárpolitikába*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016

Az Európai Tanács 1997. évi luxembourgi ülésén rögzítették az Agenda 2000-nek nevezett új reform stratégiai céljait, miután kinyilvánították, hogy az európai agrárszektornek többfunkciós-nak, fenntarthatónak és versenyképesnek kell lennie, és valamennyi földterületre ki kell terjednie. Az Európai Tanács 1999. március 24–25-i berlini ülésén elért megállapodás eredményeképpen a reform lényegét tekintve a következő pontokra terjedt ki:

- a belső áraknak újra a világpiaci árakhoz történő igazítása, amit részben a termelőknek nyújtott közvetlen támogatásokkal kárpóoltak;
- a környezetvédelmi feltételek tiszteletben tartásának bevezetése az államok által (környezetvédelmi feltételeesség) a támogatások odaítélése során, és csökkentésük lehetősége (moduláció) a vidékfejlesztési intézkedések kifizetése céljából;
- az 1996. évi corks konferencia következtetéseit átvéve a hatályos szerkezeti intézkedések megerősítése egy új vidékfejlesztési politika keretében, amelyet onnantól a „KAP II. pillérének” neveztek;
- a költségvetés konzerválása egy, a 2000–2006-os időszakra vonatkozó szigorú pénzügyi keret révén.

Az Európai Tanács 1999. évi berlini ülésén, ahol a tizenötök elfogadták az „Agenda 2000” javaslatait, egyúttal felkérték a Bizottságot, hogy 2002-ben készítsen el egy félidős értékelést a Közös Agrárpolitika legutolsó reformja hatásainak értékelése céljából. Ez a félidős felülvizsgálat végül a Közös Agrárpolitika mindmáig legjelentősebb reformja lett, négy alapvető célkitűzéssel:

- az európai mezőgazdaságot nagyobb mértékben hozzá kellett kapcsolni a világpiacokhoz;
- elő kellett készíteni az Európai Unió kibővítését;

- megfelelőbb választ kellett találni az újabb társadalmi elvárásokra a környezet megóvása és a termékek minősége terén (tekintve, hogy az egymást követő egészségügyi válságok felborzolták a közvéleményt); és
- összehangolhatóbbá kellett tenni a Közös Agrárpolitikát a harmadik országok követeléseivel.

2003. június 26-án Luxembourgban az Európai Unió mezőgazdasági miniszterei megállapodást kötöttek, amely tulajdonképpen jelentősen átalakította a Közös Agrárpolitikát, és egy sor új elvet vagy mechanizmust vezetett be:

- a támogatások függetlenítése a termelés volumenétől, amelynek célja a piac által jobban vezérelt működés elérése a mezőgazdasági üzemek esetében és a termelésre és a mezőgazdasági termékek kereskedelmére gyakorolt torzító hatások csökkentése volt. Ezek a függetlenített támogatások „egységes területalapú kifizetésekké” váltak, amelyek a jövedelmek állékonyságán alapulnak;
- kölcsönös megfeleltetés (*cross-compliance*), amely az egységes kifizetést egy sor környezetvédelmi és közegészségügyi kitétel betartásától tette függővé, az európai polgárok elvárásaira válaszul;
- összeegyeztethetőség a Kereskedelmi Világszervezet szabályaival, mivel a támogatások függetlenítésének végső célja, hogy lehetővé tegye azt, hogy az egységes támogatási rendszer a „zöld dobozba” kerüljön;
- a mezőgazdasági üzemeknek megítélt támogatási jogosultságok a korábbi referenciaértékek alapján, két mechanizmus útján történő újraelosztása: egyrészt moduláció segítségével, amely a vidékfejlesztés erősítése érdekében megengedi a forrásoknak a Közös Agrárpolitika két pillére közötti átcsoportosítását, másrészt a támogatások függetlenítése regionális modelljének esetleges alkalmazása révén, amely lehetővé teszi a területi jellegzetességek alapján odaítélt hektáronkénti kifizetések összehangolását;
- a 2007–2013 közötti időszakra vonatkozó pénzügyi tervben foglalt pénzügyi fegyelem elve,⁸ amelynek értelmében a bővítés kihívásai miatt a Közös Agrárpolitika I. pillérének költségvetését befagyasztották, és kötelező éves felső korlátokat vezettek be;
- végül, 2007-ben létrehozták az egységes közös piacszervezést (egységes KPSZ), amely a meglévő 21 közös piacszerzés szabályozó mechanizmusait foglalja jogszabályba.⁹

A 2009. évi állapotfelmérés: a 2003. évi reform keretének megerősítése volt. A Tanács által 2008. november 20-án jóváhagyott „egészségügyi” állapotfelmérés a KAP 2003-as reformja nyomán hozott intézkedések egész sorát vizsgálta felül. A projekt a következőket célozta:

- a támogatások teljes függetlenítésének megerősítése a termeléstől függő utolsó támogatások fokozatos megszüntetése révén azáltal, hogy azokat beépítette a mezőgazdasági üzemek egységes támogatási rendszerébe;
- az I. pillér pénzeszközeinek vidékfejlesztésre történő részleges átcsoportosítása a közvetlen támogatások modulációs mértékének növelése révén;

⁸ A költségvetési kérdésekben való együttműködésről szóló intézményközi megállapodás. HL C 139, 2006. június 14.

⁹ A Tanács 1234/2007/EK rendelete a mezőgazdasági piacok közös szervezésének létrehozásáról, valamint egyes mezőgazdasági termékekre vonatkozó egyedi rendelkezésekről.

- az állami intervencióra és a kínálatszabályozásra vonatkozó szabályok rugalmasabbá tétele annak érdekében, hogy ne fékezzék a mezőgazdasági termelők piaci jelzésekre való válaszadását.

A fennálló Közös Agrárpolitika jellemzése

A 2020 utáni időszakra szóló közös agrárpolitikáról a viták 2016-ban kezdődtek meg, és a megfelelő jogalkotási javaslatokat 2018. júniusban ismertették.¹⁰ Az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának címzett, *Az élelmiszer-ágazat és a mezőgazdaság jövője* című, 2017. november 29-i bizottsági közlemény a következő megállapítást tette. A Közös Agrárpolitikának még nagymértékben azon kell fáradoznia, hogy a foglalkoztatás, a beruházások és a fejlesztések fellendítése, a munkaügyi normák szigorítása, a klímaváltozással szembeni küzdés és az ahhoz való igazodás, amellet a kutatásoknak és innovációnak az erősítése, a laborokból a mezőgazdasági és piaci adottságok közé történő átplántálásán keresztül megoldásra leljen a jövőbeli kihívásokra és lehetőségekre. A Közös Agrárpolitikának foglalkoznia kell továbbá az állampolgároknak a fenntartható mezőgazdasági termeléssel és vidékfejlesztéssel kapcsolatban megfogalmazott aggályaival.¹¹

Az európai élelmiszer-ellátás világviszonylatban már jelenleg is biztonságos és bőséges, az európai élelmiszerek tartalmasok és jó minőségűek. Ez az emberi, állati és növényi egészség védelmét célzó többéves uniós szakpolitikai döntéshozatal, valamint a mezőgazdasági termelők, halászok és akvakultúra-termelők erőfeszítéseinek eredménye.¹² A Közös Agrárpolitika egymást követő reformjainak köszönhetően lehetővé vált a szerződésben kitűzött célok sikerebb megvalósítása érdekében alkalmazott mechanizmusok kiigazítása.

A legutóbbi reform egyébként új célokat jelöl ki a Közös Agrárpolitika számára [az 1306/2013/EU rendelet 110. cikkének (2) bekezdése]:

- gazdasági célkitűzések (az élelmezésbiztonság biztosítása életképes mezőgazdasági termelés útján, a versenyképesség és az értékmegoszlás javítása az élelmiszerláncban);
- környezetvédelmi célkitűzések (a természeti erőforrások fenntartható használata plusz az éghajlatváltozás elleni küzdelem); és
- területi célkitűzések (a vidéki területek gazdasági és társadalmi dinamizmusának biztosítása).¹³

A 2013-as reform a Közös Agrárpolitika alkalmazkodási folyamatának utolsó, még nyitott és befejezetlen állomását jelentette (az 1303–1308/2013/EK rendeletek). A 2014–2020 közötti időszakra vonatkozó Közös Agrárpolitika fő irányvonalai az alábbiak:

¹⁰ Albert Massot: *A KAP eszközei és ezek reformjai*. Európai Parlament, 2021.

¹¹ Az Európai Parlament 2020. október 23-án elfogadott módosításai a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról, valamint az 1306/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatához. COM(2018)0393 – C8-0247/2018 – 2018/0217(COD).

¹² Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A termelőtől a fogyasztóig stratégia*. COM(2020) 381 végleges (2020. május 20.). 3.

¹³ Massot (2021): i. m.

- áttérés a függetlenített támogatásokról a multifunkcionális támogatási rendszerre. A 2003-ban megindított fejezet közben a mezőgazdasági támogatásokat elkülönítették, egyúttal a széles körű jövedelem-támogatást domborították ki. Ez átadta helyét az eszközök különleges célokhoz kapcsolásával kifejezhető állapotnak, kiiktatva a kiindulóponti esztendő említését („célirányosság”, angolul „targeting”). Az agrárvállalkozásoknak kifizetett egységes támogatási összegeket szintekre vagy rétegekre épülő, hét tényezéből álló kifizetési rendszer váltotta fel:
 - alapkifizetés;
 - „zöld” kifizetés a környezetkímélő közjavak javára (ökológiai összetevő);
 - a fiatal mezőgazdasági termelőknek nyújtott kiegészítő kifizetés;
 - átcsoportosítással nyújtható támogatás, amellyel megerősíthető a gazdaságok első hektárjaira vonatkozó támogatás;
 - kiegészítő jövedelemtámogatás a hátrányos természeti adottságú területeken;
 - termeléstől függő támogatások;
 - végezetül, egy egyszerűsített rendszer a mezőgazdasági kistermelők számára.

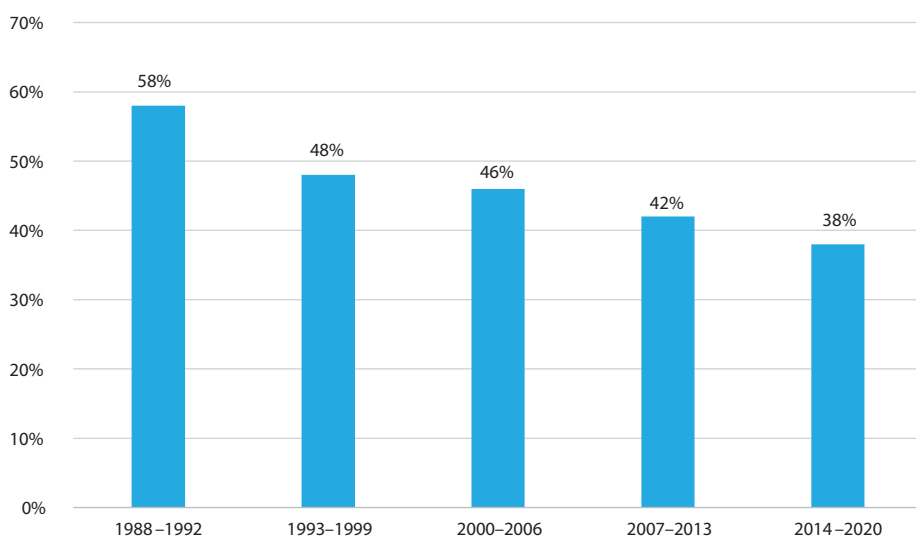
Az új, hektáronkénti támogatások kizárólag az „aktív mezőgazdasági termelők” számára vannak fenntartva. Előírták emellett, hogy az egyes tagállamok rendelkezésére álló közvetlen kifizetési kereteket fokozatosan kiigazítják oly módon, hogy mindegyik esetében egy hektáronkénti, euróban fizetett minimumösszegekről legyen szó 2019 végéig (az úgynevezett „külső konvergencia” folyamata);

- a Közös Agrárpolitika két pillérének megerősítése: az I. pillér a közvetlen támogatásokat és a piaci intézkedéseket fizeti ki, teljes egészében az Európai Mezőgazdasági Garancia-alap (EMGA) terhére; a II. pillér a vidékfejlesztést szolgálja társfinanszírozási rendszer szerint. A közvetlen támogatásoknak a II. pillér javára történő modulációja megszűnt, és helyébe az alapkifizetések kötelező fokozatos csökkentése lépett 150 000 eurótól kezdődően. Emellett megnövekedett a pillérek közötti rugalmasság is: 2015 óta a tagállamoknak jogában állt átcsoportosítani az eredetileg mindkét irányban elkülönített alapokat (az I. pillértől a másodikhoz 15 százalékig, a II. pillértől az elsőhöz akár 25 százalékig bizonyos tagállamok esetében);
- az egységes közös piaci szervezetek eszközeinek megerősítése, „biztonsági hálónak” szervezve azokat, amelyeket csak recesszió és piaci zavarok esetén alkalmaznak. Ráadásul megerősítették, hogy a kínálat ellenőrzésére szolgáló valamennyi intézkedést felfüggesztették: 2017 szeptemberében lejárt a cukorkvóták rendszere, a szőlőtelepítési jogokat pedig 2016-tól egy engedélyezési rendszer váltotta fel. A 2015-től hatályos, kvóták nélküli új tejrendszer bevezetése előtt egy új „tej” minicsomagot fogadtak el.¹⁴ Egyébként az új egységes piaci intézkedések új „válságtartalékot” hoztak létre a piac esetleges zavarainak kiküszöbölésére;
- a vidékfejlesztés összevontabb, célirányosabb és területibb megközelítése. Tervben van a vidékfejlesztési intézkedéseknek a többi strukturális alappal való jobb koordinációja. A Közös Agrárpolitika II. pillérében meglévő eszközök széles palettája egyszerűbbé válik a versenyképesség, az innováció, a szakértelemre épülő mezőgazdaság, a fiatal mezőgaz-

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 261/2012/EU rendelete (2012. március 14.) az 1234/2007/EK tanácsi rendeletnek a tej- és tejtermék-ágazati szerződéses kapcsolatok tekintetében történő módosításáról.

dasági termelők tevékenységének megkezdése, a természeti erőforrások fenntartható kezelése és a kiegyensúlyozott területfejlesztés támogatására való összpontosítás érdekében.

A Közös Agrárpolitika nagyon fontos szerepet játszik a vidéki térségek több rendellenességének enyhítésében is, amelyek a munkanélküliséggel és a szegénységgel állnak összefüggésben. Mindezt úgy hivatott szolgálni, hogy az Európai Unió belüli költségvetési részaránya fokozatosan csökkent (18. ábra). A Világbank 2017-ben közzétett tanulmánya¹⁵ igazolta, hogy a Közös Agrárpolitika hozzájárul a szegénység csökkentéséhez. Ezzel kapcsolatban a jövőre vonatkozó fő célkitűzési is a foglalkoztatás, a növekedés, a társadalmi befogadás és a helyi fejlesztés előmozdítása a vidéki térségekben, ideértve a zöld gazdaságot és a fenntartható erdőgazdálkodást is. Az új szakpolitikai kezdeményezések mellett a hatályos jogszabályok – különösen az állatjólétre, a növényvédőszer-használatra és a környezetvédelemre vonatkozó jogszabályok – végrehajtása is elengedhetetlen a méltányos átállás biztosításához.¹⁶

18. ábra: A Közös Agrárpolitika kiadásainak változása az Európai Unió teljes költségvetésében

Forrás: Kengyel Ákos: *Kohéziós politika és felzárkózás az Európai Unióban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2015, 155. alapján – kiegészítve a szerző gyűjtésével – a szerző szerkesztése

A Közös Agrárpolitika jövője

Annak érdekében, hogy az európai mezőgazdaság jövőjét biztosítsa, a Közös Agrárpolitika az évek során továbbfejlődött, igazodva a változó gazdasági viszonyokhoz, valamint a polgárok kívánalmaihoz és szükségleteihez. 2018. június 1-jén az Európai Bizottság előterjesztette a Közös Agrárpolitika 2020 utáni jövőjére vonatkozó jogalkotási javaslatait. Ezt megelőzően, 2017-ben

¹⁵ World Bank: *Thinking CAP – Supporting Agricultural Jobs and Incomes in the EU*. World Bank Report on the European Union. Washington, 2017.

¹⁶ Európai Bizottság (2020): i. m. 5.

nyilvános vizsgálatot végzett a Közös Agrárpolitika jövőjéről és közleményt adott ki a leendő élelmiszer-ágazatról és a mezőgazdaságról. A közlemény a KAP fejlődésének irányát határozza meg, előtérbe helyezve annak egyszerűsítését és a legjobb ár-érték arány biztosítását.¹⁷

A közös mezőgazdasági politika jövőjére vonatkozó európai bizottsági javaslatok azt hivatottak elérni, hogy az uniós agrárpolitika jobban tudja kezelni a jelenlegi és jövőbeli kihívásokat, miközben továbbra is támogatja tényleges szükségleteikben az európai mezőgazdasági termelőket. A felvázolt ésszerűsítő és újító intézkedésekkel az Európai Bizottság a mezőgazdaság fenntarthatóságának és versenyképességének a javítására törekszik a 2020 utáni időszakban. A javasolt rendelkezések azt célozták, hogy a Közös Agrárpolitika továbbra is erőteljesen támogatni tudja az európai mezőgazdaság szereplőit, lehetővé téve a vidéki térségek gazdasági fellendülését és jó minőségű élelmiszerek előállítását. A javaslatok azt is lehetővé teszik, hogy a Közös Agrárpolitika jelentős mértékben hozzájáruljon az „Európai zöld megállapodás”, azon belül is főképp „A termelőtől a fogyasztóig” stratégia és a biodiverzitási stratégia céljainak megvalósításához. Az Európai Bizottság javaslatainak homlokterében a következők állnak:

- méltányos feltételeket és határozott gazdasági jövőt biztosítani a mezőgazdasági termelőknek;
- nagyobb ívű környezeti és éghajlat-politikai célokat meghatározni a Közös Agrárpolitika keretében;
- megőrizni az agrárium központi szerepét Európában.¹⁸

Az Európai Bizottság javaslata értelmében a Közös Agrárpolitika a 2021 és 2027 közötti időszakban kilenc kulcsfontosságú (társadalmi, környezetvédelmi és gazdasági) célkitűzésre fog épülni (19. ábra).

19. ábra: A Közös Agrárpolitika kilenc célkitűzése a 2020 utáni időszakra

Forrás: Európai Bizottság

Az európai uniós tagállamoknak ezen célkitűzésekre kell alapozniuk a KAP stratégiai terveiket:

- tisztességes megélhetés biztosítása a mezőgazdasági termelők számára;
- a versenyképesség javítása;

¹⁷ Európai Bizottság: *A közös agrárpolitikáról dióhéjban.*

¹⁸ Európai Bizottság: *A közös agrárpolitika jövője.*

- az erőviszonyok egyenletesebbé tétele az élelmiszer-ellátási lánc mentén;
- az éghajlatváltozással kapcsolatos intézkedések meghozatala;
- a környezet védelme;
- a tájak és a biológiai sokféleség megőrzése;
- a nemzedékeken átívelő megújulás támogatása;
- a vidéki térségek gazdaságának élénkítése;
- az élelmiszer-minőség és az egészség védelme.

Fő célkitűzés: a versenyképesség és a mezőgazdasági termelékenység fenntartható módon történő javítása azon kihívások kezelése érdekében, amelyek a szűkös erőforrásokkal rendelkező, az éghajlatváltozás kapcsán számos bizonytalansággal szembesülő világban jelentkező megnövekedett keresletből fakadnak.

Fontos továbbá a mezőgazdasági termelők értékláncon belüli helyzetének javítása. A jövőben meg kell vizsgálni, hogy miként erősítheti meg a Közös Agrárpolitika a mezőgazdasági termelők helyzetét olyan intézkedések révén, mint például a mezőgazdasági termelők közötti együttműködés elmélyítése, a piac átláthatóságának fokozása és a tisztességtelen forgalmazói magatartással szembeni fellépést szolgáló hatékony mechanizmusok működtetése.

Csökkenteni kell az Európai Unió mezőgazdaságának üvegházhatásúgáz-kibocsátását, hogy be tudja tartani a párizsi megállapodás keretében vállalt kötelezettségeit, és megvalósítsa a fenntarthatósággal és az ökológiai gazdálkodással kapcsolatos uniós stratégiákat. Azt kell kimutatni, hogy miként járulhat hozzá a mezőgazdaság az üvegházhatásúgáz-kibocsátás csökkentéséhez új üzemvezetési és talajgazdálkodási technikák alkalmazása révén. Emellett azt a kérdést is tanulmányozni szükséges, hogy milyen kockázattal jár az éghajlatváltozás a mezőgazdaságra nézve. Kiemelt cél a fenntartható fejlődés és a természeti erőforrásokkal – például a vízzel, a talajjal és a levegővel – való hatékony gazdálkodás támogatása. A mezőgazdaságnak hozzá kell járulnia a biológiai sokféleség védelméhez, gyarapítania kell az ökoszisztéma-szolgáltatásokat, valamint meg kell őriznie az élőhelyeket és a tájakat.

A biodiverzitási és a „termelőtől a fogyasztóig” stratégia új és jobb egyensúly kialakítását célozzák meg a természet, az élelmiszerrendszerek és a biológiai sokféleség között. Az Európai Bizottság el fog járni annak érdekében, hogy:

- 2030-ra 50 százalékkal csökkentse a növényvédő vegyszerek használatát és a használatukból eredő kockázatokat;
- legalább 50 százalékkal csökkentse a tápanyagvesztést, egyidejűleg pedig biztosítsa, hogy a talaj nem veszít termőképességéből;
- 2030-ra legalább 20 százalékkal csökkentse a műtrágyák használatát;
- 2030-ra 50 százalékkal mérsékelje a haszonállat-tenyésztésben és az akvakultúra-ágazatban felhasznált antimikrobiális szerek értékesítését;
- elősegítse, hogy az Európai Unióban nagyobb teret nyerjen az ökológiai gazdálkodás. A cél az, hogy 2030-ra (a mezőgazdasági területek 25 százalékán) biogazdálkodás valósuljon meg.

Az Európai Bizottság szorgalmazni fogja, hogy az élelmiszerek csomagolásának előoldalán kötelező legyen harmonizált módon feltüntetni a tápértéket, és fenntarthatóélelmiszer-jelölési keretrendszert fog kidolgozni, amely táplálkozási, éghajlati, környezeti és társadalmi szempontból is eligazodást biztosít majd a fogyasztók számára az élelmiszerekről. Annak érdekében, hogy 2030-ra kiskereskedelmi és fogyasztói szinten egyaránt felére csökkenjen az egy főre

jutó élelmiszer-hulladék mennyisége az Európai Unióban, a Bizottság 2023-ig jogilag kötelező erejű célértékek elfogadására tesz majd javaslatot. Az „Európai horizont” elnevezésű kutatási és innovációs keretprogram költségvetéséből az Európai Unió 10 milliárd eurót fog beruházni az élelmiszerekkel, zöld gazdasággal, természeti erőforrásokkal, mezőgazdasággal, halászat-tal, akvakultúrával és környezetvédelemmel kapcsolatos kutatás és innováció előmozdításába. A Közös Agrárpolitika mezőgazdasági tanácsadó szolgáltatásai és a mezőgazdasági üzemek fenntarthatóságával kapcsolatos adathálózata segíteni fogja a mezőgazdasági termelőket az átál-lásban. A Bizottság tervei szerint a nyilvános konzultációkon, a környezeti, társadalmi és gazda-sági hatások azonosításán, valamint a kis- és középvállalkozások érintettségének és az innováció ösztönzésének vagy akadályozásának elemzésén alapuló hatásvizsgálatok hozzá fognak járulni ahhoz, hogy a zöld megállapodás célkitűzéseivel összhangban minimális költségek mellett haté-kony szakpolitikai döntések szülessenek.¹⁹

Ha elérjük, hogy a fenntarthatóság az európai élelmiszerek védjegyévé váljon, az verseny-előnyhöz és új üzleti lehetőségekhez juttathatja az európai mezőgazdasági termelőket. Az Európai Unió együtt fog működni a nem uniós országokkal és a nemzetközi szereplőkkel annak érdeké-ben, hogy az egész világon teret nyerjenek a fenntartható élelmiszerrendszerek. A fenntartható-élelmiszer-jelölési keretrendszer megalkotása meg fogja könnyíteni a fogyasztók számára, hogy megalapozott döntéseket hozzanak.²⁰ A fenntartható élelmiszerrendszerre való áttérés környezeti, egészségügyi és társadalmi előnyökkel és gazdasági haszonnal járhat, és a világjárvány okozta válságot követően fenntartható pályára állíthatja a gazdaságot. Az átmenet sikeréhez és a hely-reállításhoz elengedhetetlen, hogy fenntartható megélhetést biztosítsanak az elsődleges termelők számára, akik a jövedelem terén még mindig le vannak maradva.²¹

Frans Timmermans, az Európai Bizottság ügyvezető alelnöke szerint²² gondoskodniuk kell arról, hogy fenntartható élelmiszereket tegyenek az asztalra. Gondoskodniuk kell arról, hogy a gazdákat olyan helyzetbe hozzák, hogy fenntartsák vidéki területeinket, és haladást szolgáló kapcsolatot ápolhassanak a vidéki területek és az Európai Unió nagyvárosi területei. Az alelnök kiemelte, hogy ezt nem tehetik meg a gazdák nélkül.

A mezőgazdaság hosszú távú korszerűsítése elképzelhetetlen a fiataloknak az ágazat számára történő megnyerése nélkül, amelyet üzletfejlesztésük javítása révén lehet elérni. Azonosítani szükséges az Európai Unió fiatal mezőgazdasági termelői előtt álló kihívásokat és e termelők szükségleteit, egyúttal felvázolni azt, hogy egy, a szükségletek felmérésén és a várt eredmények nyilvántarthatóbbá tételén alapuló, jobban irányzott támogatási rendszer miként mozgíthatja elő a nemzedékeken átívelő megújulást és járulhat hozzá nagyobb mértékben a mezőgazdasági ágazatban működő fiatal termelők sikerességéhez.

Fontos feladat az európai uniós mezőgazdaság által az élelmiszerekkel és az egészséggel kapcsola-tos társadalmi igényekre adott válasz javítása, többek között a biztonságos, tápláló élelmiszerek fenntartható termelése, az élelmiszer-pazarlás mérséklése és az állatjólét terén. Az antimikrobiális rezisztencia következtében az állattenyésztésben jelentkező kihívásokra, az állatjólét, az állatok egészsége és az élelmiszer eredetű megbetegedések közötti szoros kapcsolatokra, valamint azokra

¹⁹ Európai Bizottság (2020): i. m. 5.

²⁰ Európai Bizottság: *A termelőtől a fogyasztóig – A mi élelmiszer-ellátásunk, a mi egészségünk, a mi Földünk, a mi jövőnk.*

²¹ Európai Bizottság (2020): i. m. 2.

²² European Parliament, IPOL: *Commitments Made at the Hearing of Frans Timmermans, Executive Vice-President-designate – European Green Deal.* Briefing, 2019. november. 3.

az európai uniós fellépésekre kell összpontosítani, amelyek segíthetik a mezőgazdasági termelőket és az uniós országokat az antimikrobiális rezisztencia elleni küzdelemben.

A fenti célkitűzések elérése mellett gondoskodni kell arról, hogy az adófizetők pénzét a tervezett célokra használják fel – ennek felügyelete adminisztratív költségekkel jár. Alapvető fontosságú, hogy a terhek arányosak legyenek a hasznokkal: a politika akkor hatékony, ha a lehető legalacsonyabbra szorítja le a költségeket, ideértve a hivatali eljárásokkal összefüggő kiadásokat is, miközben biztosítja az eredményesség lehető legmagasabb szintjét.²³

Elengedhetetlen, hogy a mezőgazdasági ágazat ne viselje az olyan politikai döntések anyagi következményeit, mint az Egyesült Királyság Európai Unióból való kilépése vagy az új uniós politikák gondozása. Tekintetbe kell venni a 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről és a saját forrásokról szóló, 2018. május 30-i európai parlamenti állásfoglalást [2018/2714 (RSP)], amelyben az Európai Parlament sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a 2021–2027-es időszakra vonatkozó többéves pénzügyi keretről szóló, 2018. május 2-i bizottsági javaslat következményeként 15 százalékkal csökkent a Közös Agrárpolitika hozzájárulási szintje. Továbbá kijelentette, hogy az Európai Parlament különösen visszautasítja azokat a radikális csökkentéseket, amelyek hátrányosan fogják érinteni a politika lényegét és céljait. Ezzel összefüggésben megkérdőjelezte az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap több mint 25 százalékos csökkentésére irányuló javaslatot is.

A Közös Agrárpolitika alapvető szerepet tölt be az Európai Unióban a közvetlen kifizetések és a mezőgazdasági termelőknek biztosított, II. pillérhez tartozó források jóvoltából, amelyek az élelmezésbiztonság mellett jelentősen hozzájárulnak a vidéki térségekben a beruházásokhoz és a foglalkoztatásokhoz is. Ezért a Közös Agrárpolitika esetében tervezett súlyos csökkentés nem volt elfogadható.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSz) 208. cikkével összhangban a Közös Agrárpolitika végrehajtásának összhangban kell lennie a fejlesztési együttműködés célkitűzéseivel, ideértve többek között a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlesztési menetrendet és az éghajlatváltozás mérséklésével kapcsolatban a párizsi megállapodásban vállalt uniós kötelezettségek teljesítését is.

A tagállamok eltérő érdekei a Közös Agrárpolitikában

2002 októberében, a brüsszeli európai uniós csúcson – a pár nappal korábbi francia–német egyezség alapján – döntés született az agrárpiazi kiadásoknak (Közös Agrárpolitika I. pillér) 2013-ig szóló, s a 2006-ra megállapított szinten történő befagyasztásáról. A 2006-os szint nem tartalmazta az új tagállamok számára kifizetendő közvetlen támogatásokat, hiszen az Agenda 2000-ről született döntés idején a régi tagországok még egyetértettek abban, hogy az újaknak nincs értelme ilyen támogatásokat adni. Még meg is indokolták, hogy miért: tudniillik a közvetlen támogatások a garantált árak csökkentése miatt kifizetett kompenzációként kerültek a Közös Agrárpolitika rendszerébe, és mivel az új tagországokban az intézményes árak lényegesen elmaradtak a régiekétől – vagyis csatlakozáskor azok növekedése és nem csökkenése volt várható –, ezért úgymond nem volt közgazdasági értelme, mert nem volt miért kompenzálni a termelőket. Az senkit sem

²³ Európai Bizottság: *A jövőbeli KAP főbb szakpolitikai célkitűzései*.

zavart – egyébként a későbbiekben sem –, hogy az egységes piacon az adott szektor szereplőinek nyújtott támogatásokban mutatkozó lényeges eltérések milyen versenyt torzító hatással bírhatnak.

2002 decemberében, a koppenhágai európai uniós csúcson – a tíz új tagországgal folytatott csatlakozási tárgyalások lezárásaként – a csatlakozási szerződések végleges megfogalmazásakor és aláírásakor a régi tagországok a Közös Agrárpolitika játékszabályait felrúgva inkább hozzájárultak a KAP-nak az új tagországokban történő részleges renacionalizálásához, megengedve nekik a közvetlen támogatások nemzeti költségvetésből történő kiegészítését (ez az úgynevezett *top-up*), semhogy az egységes piac logikájának megfelelően a teljes Közös Agrárpolitikát kiterjesztették volna rájuk.

2003 júniusában, nem egészen egy évvel a keleti bővülés első hulláma előtt, a régi tagországok az Agenda 2000-rel elkezdett Közös Agrárpolitika reform félidei felülvizsgálata helyett a KAP újabb, gyökeres átalakítása mellett döntöttek. Minthogy sem az Amerikai Egyesült Államok vagy a Világkereskedelmi Szervezet partnerei felől nem nyilvánult meg különösebb nyomás, sem az agrárpiacok akkori és várható állapota nem indokolta, az újabb reform egyetlen igazi mozgatórugója a keleti bővüléstől való félelem volt. Félelem a túltermeléstől a régiek által is előállított termékkörben és félelem a túltermelésnek a közös költségvetésre előreláthatóan gyakorolt hatásától.

Mindazonáltal a Közös Agrárpolitika révén korábban elképzelhetetlen mennyiségű forrás áramlott az új tagországok mezőgazdaságába. A közvetlen kifizetések alapvető fontossággal bírnak a mezőgazdasági szektorban, a termeléshez kötve az üzemszerkezetben folyamatos összevonást eredményeznek, valamint érdemben csökkentik a munkaerő iránti igényt. Mindamellet a támogatásoktól való nagy fokú függőség alapvetően a támogatási rendszer változatlanságának irányába hat mind a termelők, mind a döntéshozók szintjén. Azonban az új célkitűzések (a klímaváltozás elleni küzdelem, a kockázatkezelési eszközök, a jövedelmek megszilárdítása stb.) mind az Európai Unió költségvetésén, mind a Közös Agrárpolitika költségvetésén belül átrendezeit igényelnek.²⁴

A Vidékfejlesztési Programot a korábbi ciklusban futó programmal összevetve a merev tengelyek helyett hat rugalmas prioritáshoz passzíthatók a különböző támogatások, amelyeket a korábbi közigazgatás-alapú, bonyolult eljárásrenddel szemben egy egységes pályázatos rendszerben hajtottak végre. A magyar vidék érdekeit szem előtt tartva a kormány a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a faipar versenyképességének növekedését és új munkahelyek létrejöttét várta a programtól, és kiemelten támogatta a munkaerőigényes ágazatok érintett kis- és középvállalkozásait.²⁵

2018-ban Magyarország gazdabaráta Közös Agrárpolitika elfogadását szorgalmazta, a Visegrádi Négyek támogatásával. Érvényesítik a magyar érdekeket az európai uniós Közös Agrárpolitika reformjáról szóló tárgyalásokon, amelynek folyamatában egy fontos mérőföldkő volt a tagországok mezőgazdasággal és halászattal foglalkozó minisztereinek 2020. október végi luxemburgi ülése, amelyen megállapodásra jutottak a KAP 2023–2027 közötti szabályrendszeréről.²⁶

²⁴ Mizik Tamás: A Közös Agrárpolitika üzemszintű hatásai magyar szemszögből. *Gazdálkodás*, 63. (2019), 1. 3–22.

²⁵ Szabó Andrea: Közös Agrárpolitika. Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság Képviselői Információs Szolgálat. *Infojegyzet*, 2017. május 26. 4.

²⁶ Érvényesítik a magyar érdekeket a KAP-tárgyalásokban. *Agro Napló*, 2020. november 4.

Következtetések

A Közös Agrárpolitika az Európai Unió mezőgazdasági támogatási rendszere, amely az EU kiadásainak jelentős részét teszi ki. Az üzleti bizonytalanság és az agrárgazdálkodás környezeti hatása indokoltá teszi a közszféra határozott szerepvállalását a mezőgazdaságban. A gazdaságilag fejlett országokban, ahol viszonylag szerény az agrárnépesség aránya, ennek az állami szerepvállalásnak a fontossága Európa-szerte napjainkban erőteljesebb, mint néhány évtizede volt. Ennek oka kettős, egyrészt közérdek a lakosság igényes és lehetőleg nem drága élelmiszerekkel való ellátása, főként hazai termelésből, másrészt a gazdaság egyéb ágainak gyors fejlődése, növekvő jövedelme mellett az agrártermelők hasonló jövedelmi színvonala nélkül az ellátási feladat zavartalanul nem teljesíthető. Ez az európai uniós gazdáknak pénzügyi biztonságot teremt, így gondoskodva a mezőgazdasági javak kellő mennyiségű előállításáról. Széles körű vitákat tartanak a Közös Agrárpolitika reformjáról.

A második világháborút követő újjáépítésnek, valamint a mezőgazdaságban megjelenő biológiai, kémiai és technikai forradalomnak köszönhetően a gazdaságok annyira termelékenyek lettek, hogy a szükségesnél lényegesen több élelmiszert állítottak elő. Egyes korlátozó intézkedések (például kvóták) bevezetését követően 1992-ben, az úgynevezett MacSharry-féle reform értelmében a piactámogatásról a termelők támogatására helyeződött át a hangsúly a Közös Agrárpolitikában. A gazdák ösztönzést kaptak, hogy környezetkímélőbb termelési módszereket alkalmazzanak. A 2003-ban elhatározott reform eredményeként megszűnt a kapcsolatot a gazdáknak nyújtott támogatás és a termelés mértéke között. A termelők onnantól jövedelemtámogatást kaptak, aminek azonban feltétele volt, hogy gondoskodjanak a mezőgazdasági területekről, és megfeleljenek bizonyos élelmiszer-biztonsági, környezetvédelmi, állategészségügyi és állatjóléti követelményeknek. 2013-tól ismét megújult a Közös Agrárpolitika annak érdekében, hogy versenyképesebbé váljon a mezőgazdasági ágazat, ösztönzést nyerjen a fenntartható gazdálkodás és az innováció, javuljanak a vidéki térségek foglalkoztatási és növekedési statisztikái, és a pénzügyi támogatás mindenekelőtt az aktív termelőkhez jusson el.

Felhasznált irodalom

- A költségvetési kérdésekben való együttműködésről szóló intézményközi megállapodás (2006. június 14.), HL C 139. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3A134020>
- A Tanács 1234/2007/EK rendelete a mezőgazdasági piacok közös szervezésének létrehozásáról, valamint egyes mezőgazdasági termékekre vonatkozó egyedi rendelkezésekről.
- Az Európai Parlament 2020. október 23-án elfogadott módosításai a közös agrárpolitika finanszírozásáról, irányításáról és monitoringjáról, valamint az 1306/2013/EU rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslatához [COM(2018)0393 – C8-0247/2018 – 2018/0217(COD)]. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0288_HU.html
- Az Európai Parlament és a Tanács 261/2012/EU rendelete (2012. március 14.) az 1234/2007/EK tanácsi rendeletnek a tej- és tejtermék-ágazati szerződéses kapcsolatok tekintetében történő módosításáról. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R0261&from=EN>
- Csák Csilla – Nagy Zoltán – Olajos István – Orosz Gábor – Szabó Ágnes – Szilágyi János Ede – Török Géza: *Agrárjog – A magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között*. Miskolc, Novotni Alapítvány, 2010.
- Érvényesítik a magyar érdekeket a KAP-tárgyalásokban. *Agro Napló*, 2020. november 4. Online: www.agronaplo.hu/hirek/ervenyesitik-a-magyar-erdekeket-a-kap-targyalasokban

- Európai Bizottság: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A termelőtől a fogyasztóig stratégia.* COM(2020)381 végleges (2020. május 20.). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381&from=EN>
- Európai Bizottság: *A jövőbeli KAP főbb szakpolitikai célkitűzései.* Online: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap/key-policy-objectives-future-cap_hu#nineobjectives
- Európai Bizottság: *A közös agrárpolitika jövője.* Online: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap_hu
- Európai Bizottság: *A közös agrárpolitika (KAP) és a szerződés.* Online: www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/103/a-kozos-agrarpolitika-kap-es-a-szerzodes
- Európai Bizottság: *A közös agrárpolitikáról dióhéjban.* Online: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/cap-glance_hu
- Európai Bizottság: *A termelőtől a fogyasztóig – A mi élelmiszer-ellátásunk, a mi egészségünk, a mi Földünk, a mi jövőnk.* Online: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/farm-fork_hu
- Európai Bizottság: *Az új közös agrárpolitika legfontosabb szakpolitikai célkitűzései.* Online: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/future-cap/key-policy-objectives-future-cap_hu#nineobjectives
- European Parliament, IPOL: *Commitments Made at the Hearing of Frans Timmermans, Executive Vice-President-designate – European Green Deal.* Briefing, 2019. november 3.
- Horváth József: *Az Európai Unió közös agrárpolitikája.* Hódmezővásárhely, Szegedi Tudományegyetem, 2018.
- Kengyel Ákos: *Kohéziós politika és felzárkózás az Európai Unióban.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2015. Online: <https://doi.org/10.1556/9789630597760>
- Massot, Albert: *A KAP eszközei és ezek reformjai.* Európai Parlament, 2021. Online: www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/107/a-kozos-agrarpolitika-kap-eszkozei-es-ezek-reformjai
- Mizik Tamás: *A Közös Agrárpolitika kialakulása és kezdeti fejlődése.* In Jámbor Attila – Mizik Tamás (szerk.): *Bevezetés a Közös Agrárpolitikába.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.
- Mizik Tamás: *A Közös Agrárpolitika üzemszintű hatásai magyar szemszögből.* *Gazdálkodás*, 63. (2019), 1. 3–22.
- Olajos István: *Az agrár-strukturálapolitika fejlődési vázlata.* In Olajos István: *A vidékfejlesztés kialakulása és története.* Miskolc, Novotni, 2008.
- Szabó Andrea: *Közös Agrárpolitika.* Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság Képviselői Információs Szolgálat. *Infójegyzet*, 2017. május 26.
- World Bank: *Thinking CAP – Supporting Agricultural Jobs and Incomes in the EU.* World Bank Report on the European Union, Washington, 2017.